

Situacions problemàtiques i intervenció professional: Elements per a la crítica al pensament quotidià¹

Problematic situations and professional intervention: Elements for a critique of everyday thought

Manuel W. Mallardi Álvarez²

ORCID: 0000-0001-5071-4675

Recepció: 27/06/19. Revisió: 12/08/19. Acceptació: 03/09/19

Per citar: Mallardi Álvarez, M. W. (2019). Situacions problemàtiques i intervenció professional: Elements per a la crítica al pensament quotidià. *Revista de Treball Social*, 216, 65-83. DOI: 10.32061/RTS2019.216.04

Resumen

Aquest treball exposa un conjunt de reflexions sobre les situacions problemàtiques que constitueixen el fonament de processos d'intervenció de professionals del Treball Social. En aquest punt, les característiques que adquireix la categoria situació prenen rellevància per aproximar-nos tant als aspectes objectius i subjectius dels processos socials com als seus determinants estructurals i expressions conjunturals. Finalment, s'aprofundeixen les discussions sobre el pensament quotidià i les implicacions de la tensió objectivitat/subjectivitat en els processos d'intervenció professional.

Paraules clau: Situació problemàtica, intervenció professional, pensament quotidià.

---

1 En el desenvolupament de l'article s'ha procurat una escriptura que no reproduïxi el llenguatge sexista, qüestió que no ha pogut ser resolta en el marc de les discussions sobre la tensió subjecte/objecte en el procés de coneixement i treball/treballador en el procés de transformació de la naturalesa. Davant la dificultat de fer servir altres categories que siguin fidels als debats a què remetien, en tots dos casos s'ha considerat oportú sostenir les dues categories.

2 Llic. i màster en Treball Social - Dr. en Ciències Socials. Professor Titular – Treball Social – FCH-UNICEN – Investigador CONICET en el Centre Interdisciplinari per a l'Estudi de Polítiques Públiques (CIEPP). manuelmallardi@yahoo.com.ar

---

Abstract

The following article sets out a host of reflections on the problematic situations that constitute the foundation of the processes for intervention by social work professionals. In this respect, the characteristics acquired by the category “situation” become particularly relevant when it comes to approaching the objective and subjective aspects of social processes and their underlying structural factors and contemporary expressions. Lastly, discussions delve deeply into everyday thought and the implications of the objectivity/subjectivity tension in professional intervention processes.

Keywords: Problematic situations, professional intervention, everyday thought.

Introducció

En la pràctica del Treball Social les diverses situacions que demanen la seva intervenció professional es presenten de manera desvinculada les unes de les altres, això a pesar que en la vida quotidiana de la població usuària aquestes situacions es trobin entrelaçades i es reforcin mútuament. Així, les situacions problemàtiques, múltiples i heterogènies, es presenten en un pla immediat i per les implicacions en la reproducció quotidiana de les persones involucrades solen reclamar respostes urgents. L'heterogeneïtat de les situacions problemàtiques, la seva interpel·lació a la reproducció quotidiana de les persones, la sobredemanda d'atenció per part de les institucions, entre altres elements, generen un escenari propici per al desenvolupament d'aproximacions que no aconsegueixen transcendir els aspectes fenomènics de la realitat.

Davant d'aquesta realitat, la pràctica professional té la necessitat de generar estratègies orientades a superar les exigències del patró tecnoinstrumental i així poder fer front a les demandes de la vida professional amb accions intel·lectualment responsables i fecundes, analítiques i crítiques; és a dir, amb capacitat de dur a terme una acció efectiva i qualificada en la realitat social (Forti i Guerra, 2011). En conseqüència, la intervenció professional ha de superar lògiques positivistes i avançar cap a una relació amb els coneixements teòrics que permetin explicar els processos socials i, en el mateix procés, orientar les possibilitats d'acció en la realitat complexa (Iamamoto, 2000).

En aquest marc, l'article intenta fer una aportació per a l'aproximació reflexiva a les situacions problemàtiques que interpel·len el quotidià de la població usuària amb la qual intervé el Treball Social. Per a això, es recuperen diferents aportacions teoricofilosòfiques provinents de l'ontologia marxista i es tracen algunes mediacions necessàries per a la crítica del pensament quotidià.

Expositivament, l'article s'organitza en dos apartats: en el primer se sintetitzen alguns aspectes vinculats a les discussions sobre l'objecte d'intervenció en Treball Social i les implicacions de la categoria situació problemàtica com a element superador en el debat; en el segon apartat, s'aprofundeixen les reflexions sobre els aspectes subjectius de les situacions problemàtiques, identificant components constitutius generals, com a expressions d'una totalitat complexa. En aquest punt s'aborden tres eixos centrals i estretament vinculats entre si: a) La tensió subjecte-objecte i la realitat com a criteri de veritat; b) El pensament quotidià i els riscos de la "il·lusió del transparentisme"; i c) La tensió naturalització i problematització de les situacions problemàtiques i les seves implicacions en la intervenció professional.

Més enllà de l'“objecte d'intervenció”: la categoria situació problemàtica

Dins de l'ampli ventall de discussions i qüestions que han interpellat el col·lectiu professional, apareix com a tema recurrent la necessitat de determinar els elements específics dels seus processos d'intervenció, procurant definir objectes, camps, àrees i altres formes fragmentades de la realitat. Disposem així d'una bibliografia important que intenta definir, entre altres qüestions, sobre què intervé el Treball Social; plantejaments que, en més o menys grau, remetent a discussions sobre la definició d'un objecte d'intervenció.

Sense avançar en la caracterització de cadascun d'aquests intents, interessa esmentar aquells elements que ens permeten afirmar el caràcter fallit d'algun d'ells; per a això se sistematitzen breument les tendències hegemòniques en aquestes discussions. En primer lloc, tal com esmenta Montaña (2000), la preocupació per la definició d'una àrea específica d'intervenció redunda en un procés de fragmentació de la realitat, on generalment “el social” és assumit invisibilitzant les seves determinacions polítiques i econòmiques. Així, generalment es planteja l'abordatge de necessitats socials o problemes socials sense reconèixer el procés social i històric que fonamenta la seva gènesi i desenvolupament; aproximacions que en un grau més alt o més baix culminen justificant processos d'individualització d'aquestes situacions.

En segon lloc, encara que vinculat molt estretament amb el que dèiem, s'observa la presència d'una lògica que tendeix a la subjectivització del procés d'anàlisi de la realitat, per la qual cosa es planteja la necessitat de “construir” el problema social sobre el qual s'intervé. Aquí sobresurt una lògica manipuladora de variables i criteris professionals per definir aquella porció de la realitat en la qual el Treball Social té la legitimitat d'intervenir professionalment, descuidant en algunes posicions el seu correlat amb la processualitat social.

En la cerca d'especificitat, a més, es planteja la necessitat de definir aquells aspectes de la realitat sobre els quals el Treball Social té la legitimitat d'intervenir professionalment, procurant diferenciar l'anomenat objecte d'intervenció d'aquells on altres professions tindrien la facultat i la incumbència d'intervenir. Principalment, en el marc de pràctiques interdisciplinàries i interinstitucionals, la preocupació s'associa a dilucidar quina esfera correspon ser atesa pels qui exerceixen la medicina, l'advocacia, la psicologia, la pedagogia, el Treball Social, entre altres professions, com si les situacions que interpel·len el quotidià de les persones poguessin ser fragmentades segons els camps disciplinaris socialment configurats.

Enfront d'aquestes tendències, que aquí amb prou feines ressenyem, es fa necessari aprofundir les reflexions que ens permetin identificar les particularitats que la divisió social del treball genera en el procés d'intervenció del Treball Social, on la qüestió essencial no remet a identificar un fragment específic i propi de la realitat on s'intervé, sinó la relació social

que s'estableix entre els qui exerceixen la professió i la realitat, recordant sempre que aquesta es constitueix en totalitat complexa i dinàmica.

En aquesta línia, llavors, la problematització de la realitat on intervé el Treball Social no està orientada a la seva fragmentació o reificació, sinó per la relació dialèctica i dialògica que es produeix entre aquesta i el/la professional, reconeixent que les dimensions o aspectes del quotidià de les persones amb qui es treballa professionalment és part d'una totalitat que, reiterem, li atorga significat social i històric.

En els diferents espais ocupacionals, quotidianament es visualitzen situacions que interpel·len la reproducció quotidiana de la població usuària dels serveis socials o polítics socials. Generalment, aquestes situacions es presenten en forma superficial, individual i fragmentada, com a problemes que s'expressen fenomènicament en les trajectòries individuals o familiars de les persones. Qüestions com la pobresa, la precarietat habitacional, la violència, en les seves múltiples expressions, la desocupació, els problemes nutricionals, entre d'altres, quotidianament interpel·len i dificulten la reproducció d'amplis sectors de la població i, a partir de la divisió social del treball, els qui exerceixen la professió del Treball Social tenen la legitimitat funcional i social (Montaño, 1997) per desplegar determinats processos d'intervenció.

Sense possibilitats d'abordar cadascuna d'aquestes situacions, el desafiament que s'assumeix en aquest text se situa en la necessitat d'identificar-ne els traços generals, en tant que totes constitueixen expressió d'una mateixa totalitat, la qüestió social. Procurar abordar els traços generals d'aquestes situacions remet a la posada en pràctica d'un procés analític de reconstrucció de les seves determinacions sociohistòriques, abstractant de la realitat aquells elements que els atorguen peculiaritats comunes en el marc de la realitat social. És a dir, aquest text s'inscriu en una proposta analítica orientada a donar inputs generals per a la reflexió de la realitat sobre la qual s'intervé professionalment, no avançant en lògiques reificants o tecnicistes que prescriuen "què fer" davant d'aquesta realitat.

Davant de la necessitat de l'aprehensió crítica d'aquestes situacions, superant explicacions que tendeixen a reificar la seva processualitat inherent, la proposta analítica que s'assumeix recupera la categoria "situació", en tant que possibilita una aproximació a la realitat considerant els elements objectius i subjectius que la componen, com així també les diferents forces socials coexistents. Analíticament es defineix la situació a partir de la relació de cada persona enfront d'un aspecte de la realitat, per la qual cosa les particularitats de cada situació estaran definides pels interessos, les visions i les accions dutes a terme per cadascuna de les persones involucrades (Matus, 1980).

Síntesi complexa d'aspectes objectius i subjectius de la realitat, la situació articula, a més, la coexistència d'aspectes estructurals i conjunturals. Mentre que els primers fan referència als processos economicosocials, politicojurídics i ideològics la coexistència dels quals i la determinació permanent es materialitzen en la societat, els aspectes conjunturals remetent a la consideració del contorn fenomènic específic que cobreix o em-

bolica l'estructura, tractant-se de l'aparença, la realitat visible immediata, inestructurada, intel·ligible en si mateixa. I és per la relació dialèctica entre els dos aspectes que la dimensió estructural de les situacions no és percebuda directament, sinó a través de la possibilitat de transcendir la seva aparença fenomènica.

Per a aquesta perspectiva analítica, en conseqüència, la categoria situació permet aprehendre la complexitat de la processualitat social, articulant les determinacions sociohistòriques que participen en la seva configuració amb les seves expressions en el quotidià de les persones involucrades; a més, permet diferenciar, en termes analítics, la presència dialècticament articulada entre aspectes objectius i subjectius de la realitat, aspecte que serà aprofundit en les línies següents.

Ara bé, avançant en l'aprehensió dels processos socials, cal precisar les particularitats que aquests processos adquireixen en un sistema economicosocial particular en relació amb la funcionalitat social que té la intervenció professional del Treball Social en la divisió social del treball. En aquest sentit, es considera que, en el marc de les situacions heterogènies que es presenten en la vida quotidiana de les persones, s'ha d'avançar en la precisió de les situacions socials com a problemàtiques, la qual cosa requereix pensar-hi relacionant-ho estretament amb determinacions econòmiques, socials, polítiques, culturals i ideològiques.

Així, concebem les situacions problemàtiques per la seva capacitat d'interpel·lar o obstaculitzar la vida quotidiana de la població usuària, i en la gènesi de la qual i el seu desenvolupament se situen diferents determinacions sociohistòriques que materialitzen processos de desigualtat, sigui per la presència de mecanismes d'explotació o opressió, o per l'articulació dialèctica entre tots dos. Identificar les determinacions sociohistòriques de les situacions problemàtiques permet iniciar el camí per superar aproximacions fenomèniques i superficials, les quals aprehenen únicament la immediatesa. En contraposició, la perspectiva analítica adoptada permet aprehendre els processos socials, culturals, ideològics, polítics i econòmics que es fan presents en les situacions que interpel·len la vida quotidiana de les persones i, d'aquesta manera, permet superar explicacions que es limiten a aspectes conductuals i individuals.

Des d'aquesta perspectiva, conseqüentment, en els processos d'intervenció l'aproximació al quotidià de la població usuària té com a punt de partida i d'arribada les diferents situacions problemàtiques que n'obstaculitzen la reproducció. Són el punt de partida perquè a partir del procés de coneixement que es desenvolupa és possible identificar-ne les principals expressions i manifestacions, tant en el pla objectiu com subjectiu. Són el punt d'arribada, a més, perquè després de les primeres aproximacions es fa necessari superar el caràcter fenomènic i identificar els traços generals que vinculen la situació concreta amb la reproducció. Això suposa, d'una banda, identificar mediacions i determinacions socials i, així, visualitzar aquells processos i pràctiques que es constitueixen en factors genètics de la situació; mentre que, d'altra banda, implica reprendre l'anàlisi de la vida quotidiana amb un cabal de coneixements generals i situacionals que

porten a explicar la situació problemàtica ja no en si mateixa sinó com a part constitutiva d'una totalitat complexa.

D'altra banda, la categoria situació, en articular la relació entre les persones involucrades i l'acció entorn de la realitat, obliga a superar explicacions monològiques i a endinsar-nos en els fonaments subjectius que en sustenten la praxi, sent necessari aprehendre'n les visions, creences, significats i valoracions, la qual cosa remet inherentment a conèixer les tradicions, els costums i els valors que configuren els fonaments de la visió sobre la reproducció social en general i sobre les situacions problemàtiques en particular.

Bo i reconeixent que les reflexions que desenvolupem aquí s'han de complementar i articular amb l'anàlisi de la complexitat que assumeixen els processos objectius en la configuració de les situacions problemàtiques, en el text que segueix s'aborden alguns elements generals que permeten caracteritzar la tensió objectivitat/subjectivitat en la reconstrucció d'aquestes situacions.

La tensió objectivitat/subjectivitat en la reconstrucció de les situacions problemàtiques

Assumir la categoria situació problemàtica com a element articulador en la pràctica professional significa orientar el procés de coneixement de la vida quotidiana de la població usuària considerant elements generals i particulars, com així també la interrelació dialèctica entre aspectes objectius i subjectius. La complexitat de la realitat s'expressa i particularitza en cada situació problemàtica, on les determinacions sociohistòriques són travessades per les trajectòries de les persones involucrades, remetent necessàriament a l'anàlisi relacional de totes dues tendències.

La dimensió investigadora del Treball Social (Guerra, 2015) ens orienta a superar el caràcter fenomènic dels processos socials i a identificar la historicitat que els caracteritza. En aquesta aproximació a la realitat, la reconstrucció de la situació problemàtica requereix considerar tant els processos concrets que afecten les persones involucrades com les visions, discussions i sentits que elles atorguen a aquests processos. És a dir, es tracta de reconstruir analíticament els aspectes objectius i subjectius que convergeixen en les diferents situacions analitzades, on la relació entre tots dos no és lineal sinó complexa i fins i tot contradictòria.

Aspectes objectius i subjectius remetent al procés de reproducció social, on la diferenciació entre els uns i els altres s'estableix només a les finalitats analítiques, perquè es tracta de la dialèctica quotidiana on la relació de la persona amb la realitat articula condicions materials, pràctiques i visions del món.

En termes concrets, amb aspectes objectius fem referència tant a les condicions físiques i materials com a diferents pràctiques socials; és a dir, accions que desenvolupen les persones involucrades en la situació problemàtica considerada. D'altra part, en el conjunt d'aspectes subjectius

s'inclouen aquelles valoracions, percepcions, significats que configuren la visió del món que les persones involucrades en les situacions problemàtiques atribueixen als aspectes objectius.

Aquesta distinció, remet, tal com es va dir, a la consideració dels elements que componen la reproducció social i la seva diferenciació analítica es constitueix en una primera aproximació que ha de ser superada a partir d'identificar la regència de l'un i l'altre en la relació de la persona amb la realitat i per la problematització de l'aproximació ingènua a la subjectivitat en els sectors populars.

Analíticament es proposa la discussió de tres eixos dialècticament articulats: en primer lloc, s'avança en la discussió sobre la tensió subjecte-objecte i la realitat com a criteri de veritat, la qual cosa implica recuperar alguns plantejaments generals sobre l'ontologia marxista, principalment a partir dels treballs de Lukács. En segon lloc, per una altra banda, recuperant novament els plantejaments del pensador hongarès, però ara els que desenvolupa en els estudis sobre l'estètica, es problematitzen els fonaments del pensament quotidià i els riscos de la "il·lusió del transparentisme", qüestió debatuda en el col·lectiu professional entorn de les consideracions de la subjectivitat de la població usuària. Finalment, en tercer lloc, es fan algunes mediacions de les discussions sintetitzades en els apartats previs per considerar la tensió naturalització i problematització de les situacions problemàtiques en la vida quotidiana i les seves implicacions en la intervenció professional del Treball Social.

a) La tensió subjecte-objecte i la realitat com a criteri de veritat

Amb l'objectiu d'avançar en la problematització dels aspectes objectius i subjectius que componen les situacions problemàtiques, un primer element que cal considerar es dona per la relació entre el subjecte que coneix i l'objecte que és conegut, la qual cosa remet tant a la relació que la persona involucrada estableix amb la situació problemàtica, com a les aproximacions dels qui exerceixen el Treball Social amb la realitat.

Sense pretensions de sistematitzar un dels debats fundacionals de les ciències socials, les intencions d'aquest apartat s'orienten a exposar els principals arguments de l'ontologia marxista entorn de les implicacions de la realitat com a criteri de veritat, la qual cosa suposa assumir la preeminència de l'objecte en el procés d'aproximació a la realitat. És a dir, tota visió del món ha de ser interpellada i contrastada amb la realitat que pretén explicar, com a manera d'identificar els graus d'aprehensió que aquestes visions tenen sobre la processualitat social.

D'entrada és oportú esmentar els plantejaments de Netto (2015) sobre l'estructura inclusiva de la raó moderna, en tant que aquesta posseeix la capacitat d'aprehendre l'objectivitat i la processualitat present en la realitat. Així, per a l'ontologia marxista, la realitat es constitueix en el pol regent del procés de coneixement, encara que això no suposa submissió del subjecte que coneix, perquè es verifica una implicació ontològica que impedeix pensar en termes dicotòmics.

Per a Tonet (2015) les perspectives analítiques que sustenten les seves lògiques en la distinció subjecte-objecte parteixen de considerar una relació d'exterioritat entre l'un i l'altre, ontològicament independents i excloents; sent per tant incapaços d'aprehendre les relacions que mantenen entre si. En contrapartida, l'autor afirma que, mitjançant la recuperació del treball com a fonament de l'ésser social, és possible reconstruir la implicació dialèctica entre objectivitat i subjectivitat.

La recuperació del procés de treball com a element substancial per a problematitzar la tensió objectivitat-subjectivitat és hereva dels plantejaments duts a terme per Lukács en *Ontologia del ser social*, on afirma que l'ésser social té el seu moment fundacional en aquest procés, com a capacitat de superar la relació adaptativa amb la naturalesa per crear continuament novetats objectives i subjectives necessàries per a la seva reproducció.

El treball constitueix, llavors, el salt ontològic fundacional de l'ésser social mitjançant el qual supera la seva animalitat, en tant que és mitjançant el treball que s'extreu l'existència humana de les determinacions merament biològiques, on categoria fundacional no significa cronològicament anterior, sinó portador de determinacions essencials de l'ésser social (Lessa, 2002). La interacció adaptativa amb la naturalesa és superada en el procés de treball a partir de la capacitat de la consciència d'establir prèviament les finalitats que es pretenen aconseguir, que deixen de ser, per la importància de la posició teleològica, un epifenomen en el procés. Així, la teleologia implica un procés on la consciència estableix finalitats, procés que s'inicia precisament en la situació concreta que és reconstruïda per aquesta mateixa consciència. No es tracta de la preeminència de dimensions subjectives per sobre de les objectives, sinó l'articulació de les primeres a partir de necessitats que interpel·len el subjecte íntegrament i fan necessari un procés on s'objectivi per resoldre'l.

Aprofundint la reflexió, s'aprecien aspectes substancials sobre la relació dels éssers humans amb la naturalesa i les possibilitats que se n'apropiïn intel·lectualment. Lukács sosté que la reconstrucció dels mitjans per a la realització del fi posat mitjançant processos d'indagació i recerca ha de permetre visualitzar aquelles objectivitats i processos que la posada en marxa està en condicions de realitzar el fi posat. Així, la recerca permet reconstruir o reflectir tan bé com és possible la realitat, així com també els mitjans, les seves possibles combinacions, la qual cosa permet la intervenció de l'ésser humà en la naturalesa, trastocant la causalitat natural mitjançant la imposició d'una nova causalitat, ara teleològicament posada. Es tracta d'un procés on les cadenes causals infinites pròpies de la realitat són delimitades per la consciència a partir d'horitzons concrets i particulars (cf. Tertulian, 2007).

Sobre la funció de revelar el que es troba en-si en la realitat, s'afirma que l'ésser humà a través de la seva consciència té la capacitat de reflectir l'objecte o els objectes independents a ell de manera aproximativa, mai conclouent i acabada. Es ressalta la separació entre objecte i subjecte, on el segon té la capacitat de reproduir al primer en el seu ésser en-si.

Aquest punt constitueix un dels aspectes clau de la separació de l'ontologia lukacsiana de les perspectives idealistes, en tant que en el reflex de la realitat té lloc una separació de l'ésser humà respecte del seu entorn, ja que en la reproducció, com a "realitat" dins de la consciència, es distancia de la realitat reproduïda, no aconseguint mai, en termes ontològics, ser ni semblant ni idèntic al que reproduceix (Lukács, 2004). Conseqüentment, subjecte i objecte es donen independents els uns dels altres; i el primer té la possibilitat de reflectir el segon per mitjà de la consciència, amb una aproximació més o menys adequada, a partir de les modalitats subjectives del procés de coneixement (Infranca, 2005).

En conseqüència, mitjançant el procés de treball la causalitat natural cedeix pas a la causalitat posada, produint el sorgiment d'una objectivitat totalment nova. Tensió entre l'ésser i l'haver de ser mediada pel correcte reflex del primer i la teleologia que estableix el segon.

Ara bé, aquests aspectes, amb prou feines assenyalats, tenen profundes repercussions en el debat sobre la tensió objectivitat-subjectivitat, perquè, superant dicotomies fundades en la fragmentació de l'ésser social, permet aprehendre la rellevància de la realitat objectiva en el procés de coneixement, que necessàriament ha de ser reconstruïda pel subjecte que coneix. En paraules de Tonet (2015, p. 88), per a aquesta perspectiva

la realitat objectiva, per ser producte de la praxi humana, és subjectivitat objectivada, mentre que la subjectivitat, pel mateix motiu, és la realitat objectiva que va adquirir forma subjectiva. Entre les dues hi ha un vaivé permanent, una permanent transformació d'una a l'altra i viceversa.

Així, en el procés de coneixement de la realitat, la consciència té la capacitat de reconstruir-la, és a dir, d'aprehendre-la mitjançant categories que reflecteixen la seva manera de ser, mentre que l'element fundacional persisteix en l'objectivitat. Llavors, el coneixement de la realitat no és producte d'una subjectivitat autònoma que construeix l'objecte, sinó el resultat de la relació entre subjectivitat i objectivitat, on la preeminència de la segona es comprèn tant quan es constata que pot subsistir sense la presència de la primera, com pel fet que són els elements, les possibilitats, les alternatives presents en la realitat, els aspectes substancials per a la resposta a les demandes imposades a la reproducció social (Tonet, 2015).

En conseqüència, la tensió objectivitat-subjectivitat no es resol a partir de l'acceptació de múltiples veritats sobre una realitat determinada, sinó de la constatació de la presència de la veritat en la realitat objectiva, que pot ser aprehesa amb més o menys rigorositat i fidelitat. Sobre la base d'aquestes premisses, en el que ve a continuació, el desafiament rau a situar aquest debat en el marc de processos socials i històrics concrets, la qual cosa suposa aprehendre'n la particularitat en l'espai concret de la reproducció dels éssers socials: el quotidià.

b) El pensament quotidià i els riscos de la “il·lusió del transparentisme”

La necessitat de problematitzar la tensió objectivitat/subjectivitat en l'àmbit de la vida quotidiana adquireix centralitat, en tant que constitueix, tal com planteja Netto (2002), l'horitzó de la intervenció professional. És a dir, en el marc de la divisió social del treball, la professió del Treball Social té en la vida quotidiana dels sectors subalterns l'espai legítim d'intervenció, com a escenari on la qüestió social s'expressa en les seves múltiples refraccions.

La vida quotidiana com a espai de reflexió té antecedents que excedeixen el Treball Social i la seva recuperació resulta substancial per superar aproximacions fenomèniques i superficials. La vida quotidiana, per les seves determinacions ontològicestructurals, és part de la reproducció de tots els éssers socials, per la qual cosa, els que hi intervenen tenen també un quotidià que els interpel·la i tensiona. Per això mateix, superar les aprehensions pròpies de la realitat immediata és un camí ineludible per evitar aproximacions pròpies del sentit comú. Així, els antecedents existents en l'obra de Lukács i Heller marquen un punt d'inflexió en el moment de problematitzar una categoria tan controvertida, perquè la seva anàlisi crítica obliga, d'alguna manera, a suspendre'ns de les seves implicacions en la nostra pròpia reproducció.

En la particularitat de les reflexions que desenvolupem aquí, les discussions sobre la tensió objectivitat-subjectivitat adquireixen peculiaritat a l'hora d'aproximar-nos a les particularitats que adquireix el pensament quotidià, element substancial en les explicacions de les situacions problemàtiques. Per això, es reprenen les aportacions elaborades per Lukács a *Estètica*, on, en el marc de les seves reflexions entorn dels reflexos científic i estètic de la realitat, identifica la peculiaritat de l'un i de l'altre en relació amb la funció social que compleix cadascun, i en el marc de la tensió de tots dos reflexos situa precisament el reflex de la realitat propi de la vida quotidiana.

Procurant comprendre les peculiaritats del reflex de la vida quotidiana, el pensador hongarès sosté el seu estret lligam amb el treball, com a, segons el que s'ha sintetitzat prèviament, posició teleològica. Com sosté Marx a *El capital*, en finalitzar el procés de treball s'aconsegueix un resultat que ja existia idealment en la representació del treballador. Aquesta posició teleològica que suposa el treball requereix que el treballador hagi elaborat certs reflexos correctes sobre la realitat a la qual transformarà en aquest procés. Els reflexos d'aquests resultats són, per a Lukács, propis de la vida quotidiana i del seu pensament, en tant que a partir de les objectivacions del procés de treball com del procés en si, s'acumulen experiències, tradicions, costums que es tornen objectivacions pròpies de la vida quotidiana.

Analitzant les particularitats d'aquestes objectivacions i les seves diferències amb les pròpies de la ciència, el pensador hongarès sosté que les objectivacions científiques presenten un allunyament respecte de la pràctica immediata de la vida quotidiana, mentre que en el cas del treball, on es vinculen a casos particulars, es tracta d'una connexió de caràcter

predominantment immediat. És a dir, les experiències i els moviments del procés de treball, instal·lades en el camp de les objectivacions, es troben vinculades a pràctiques immediates, per la qual cosa en el mateix desenvolupament de nous processos de treball poden ser revisades, interpel·lades fàcilment.³

El fet de tenir més possibilitats d'alterar les objectivacions del procés de treball rau que els seus fonaments no procedeixen, principalment, de l'anàlisi de la cosa objectiva, tal com en el cas de la ciència encara que sempre amb un caràcter aproximatiu, sinó d'un fonament subjectiu, tals com tradicions, hàbits, costums.

Aquestes particularitats de les objectivacions del procés de treball permeten una primera aproximació a la complexitat de les objectivacions de la vida quotidiana i el paper que hi juguen les tradicions i els costums, en tant que, analitzant el paper que juguen en la vida quotidiana, afirma que

el que és característic és que en la vida subjectiva de la quotidianitat té lloc una constant oscil·lació entre decisions fundades en motius de naturalesa instantània i fugaç i decisions basades en fonaments rígids, encara que poques vegades fixats intel·lectualment (tradicció, costums) (Lukács, 1979, p. 44).

És a dir, les decisions de la vida quotidiana, si bé es basen en les tradicions i els costums que posseeixen els éssers socials, en el mateix desenvolupament d'aquesta vida quotidiana poden ser interpel·lades, problematitzades, per la possibilitat abstracta d'apartar-se d'aquest camí traçat prèviament.

Ara bé, analitzant la complexitat de l'ésser i del pensar quotidià, Lukács afirma que hi ha una vinculació immediata entre la teoria i la pràctica, la qual cosa no ha de portar a suposar que els objectes de l'activitat quotidiana tinguin un caràcter immediat. Es tracta, més aviat, de l'ocultació del sistema de mediacions que els produeix, ocultació que s'explica per l'economia de la vida quotidiana, el predomini d'un funcionament pràctic i, per tant, el caràcter espontani de la relació amb la realitat. Un altre aspecte característic del pensament quotidià, per a Lukács, està donat per la presència permanent de l'analogia, que és una de les formes originàries i dominants en aquest pensament. Pensament típic de la quotidianitat, més enllà de la interrelació amb els reflexos desantromorfitzadors de la ciència, "l'analogia i la inferència analògica continuen florint quan es tracta de fenòmens subjectivament irresolts, i determinen el comportament i el pensament de la quotidianitat" (Lukács, 1979, p. 55).⁴

3 Diu el pensador hongarès que "el fet és que en cada procés de treball existeix almenys la possibilitat abstracta d'apartar-se de les tradicions presents, intentar una cosa nova o actuar, en certes condicions, sobre el vell per modificar-ho" (Lukács, 1979, p. 41).

4 Sobre això, posteriorment agrega que "l'analogia i la inferència analògica que en neix pertanyen a la classe de les categories que neixen en la vida quotidiana, hi estan profundament arrelades i expressen amb prou adequació la relació de la quotidianitat amb la realitat, el tipus del seu reflex i la seva immediata conversió en la pràctica; aquesta expressió és espontània, però sovint depassa fins i tot les necessitats immediates"

Així, el pensament quotidià, en les seves determinacions ontològic estructurals, té en la immediatesa un aspecte substancial, a pesar fins i tot de tenir el mateix llenguatge una complexitat que sobrepassa la seva immediatesa. Així, en l'ús quotidià el llenguatge promou la simplificació de les relacions amb el món i entre éssers humans. Ara bé, aquesta immediatesa, pròpia del pensament quotidià no s'associa només al pla superficial del pensament, sinó que és el resultat d'una complexa articulació entre aspectes espontanis en relació amb elements rígids incorporats en la mateixa subjectivitat. Diu Lukács (1979, p. 62) que

sense una gran quantitat de costums, tradicions, convencions, etc., la vida quotidiana no podria procedir fàcilment, ni podria el seu pensament reaccionar tan ràpidament com la situació del món extern sovint demana.

El pensament quotidià es caracteritza, llavors, per la síntesi d'una aproximació fenomènica i superficial a la realitat, on la rellevància de l'objecte en el procés de coneixement queda subsumida per les necessitats pràctiques i immediates de la reproducció quotidiana. En aquest sentit, les reconstruccions sobre la realitat dutes a terme pel pensament quotidià no necessàriament tenen una relació de fidelitat amb l'objecte analitzat, perquè, seguint a Sánchez Vázquez (1980), podríem dir que és l'espai on prima el sentit comú, xarxa de prejudicis, veritats anquilosades i, en alguns casos, supersticions irracionals.

D'acord amb aquests plantejaments, Bakhtin i Voloshinov sostenen que el llenguatge a més de reflectir la realitat la refracta, en tant que en el seu interior coexisteixen múltiples tensions sobre el que la realitat és. És a dir, el signe ideològic fonamental, la paraula, o els enunciats sobre la realitat es construeixen a partir de la tensió reflexió/refracció. El procés d'aproximació a la realitat no es tracta, llavors, d'un reflex en el subjecte sinó d'un reflex per al subjecte, on hi ha un paper actiu de la consciència en el procés, la qual cosa, com ja hem vist, es vincula a la possibilitat d'analitzar possibles relacions en l'ésser-en-si i projeccions a partir de la realitat mateixa.

Així, la particularitat refractària del llenguatge remet, precisament, a aquesta aproximació inacabada a la realitat, on conflueixen amplis discursos, les visions, els interessos i els postulats existents en la realitat i que se sintetitzen en les trajectòries dels subjectes. En conseqüència, les contradiccions socials s'expressen en el llenguatge, en les formes d'anomenar la realitat, en les disputes per la càrrega ideològica de determinades paraules i enunciats. Per això, el llenguatge ontològicament és espai de disputa, de negociació i pluralisme, de conflicte i de dominació.

En síntesi, en el pensament quotidià, les determinacions socio-històriques dels processos socials apareixen invisibilitzades i en la mera aparença es presenten davant les persones de manera reificada, on l'aprehensió de la realitat es produeix naturalitzant la reificació que governa

---

(Lukács, 1979, p. 56).

l'aparença fenomènica immediata del món (Infranca, 2007).⁵ En paraules de Kosik (1984), el pensament quotidià té en el seu horitzó el món de la pseudoconcreció, on la intuïció pràctica immediata de la realitat s'expressa en representacions que només l'aprehenen en el seu aspecte fenomènic.

Sobre aquesta base, l'aproximació a la tensió entre subjectivitat i objectivitat en els processos d'intervenció ha de partir de la consideració de les seves determinacions sociohistòriques, on les racionalitats hegemòniques adquireixen particularitat en les reconstruccions de les situacions problemàtiques. Per això, aquesta perspectiva analítica es constitueix en una alternativa concreta per a la superació de la "il·lusió de transparentisme" (Lima i Rodríguez, 2000), lògica mitjançant la qual la intervenció professional es funda sobre la convicció que la veritat i l'objectivitat dels processos socials es troba aprehesa en la cultura popular. Mitjançant aquesta lògica s'avança, sostenen els autors, en un procés de sacralització que invisibilitza la internalització dels diferents mecanismes d'explotació i opressió vigents en la sociabilitat capitalista. En conseqüència, es fa necessari problematitzar la tensió entre la naturalització i la problematització de les situacions problemàtiques per part de les persones involucrades.

c) La tensió naturalització i problematització de les situacions problemàtiques i les seves implicacions en la intervenció professional

Analitzant les peculiaritats de la vida quotidiana, Heller (1977) afirma que és possible identificar-hi tant el reflex de la reproducció social, caracteritzat per l'alienació i la reproducció superficial i fenomènica de la realitat, com el ferment per als canvis socials, és a dir, de la desalienació. En conseqüència, la intervenció professional no pot assumir apriorísticament la presència d'una tendència o de l'altra en l'aprehensió de les situacions problemàtiques, sent la reconstrucció de les particularitats concretes que adquireix la tensió subjectivitat-objectivitat un moment essencial en el procés de coneixement de la realitat sobre la qual s'intervé.

Assumint que la relació entre aspectes objectius i subjectius no és lineal, sinó complexa i contradictòria, és possible identificar en les construccions subjectives de les persones involucrades en les diferents situacions problemàtiques dues lògiques oposades i contradictòries: la naturalització o la problematització d'aquestes situacions. Lluny de ser compartiments estancs, en l'aprehensió de les situacions problemàtiques aquests tipus d'aproximacions subjectives s'entrecreuen i es tensionen permanentment, per la qual cosa la naturalització i la problematització apareixen com dos pols contradictoris i és en la pràctica, en l'anàlisi de les situacions particulars, on es poden situar les visions i explicacions de les persones en aquest contínuum tensionat.

En termes generals, per naturalització fem referència a la visió dels processos socials desvinculats de l'acció dels éssers humans, siguin els afectats o tercers; a la consideració d'aquests processos com a coses,

---

⁵ Sobre les implicacions de la reificació en la sociabilitat capitalista, ver Netto (1981).

a-històrics, immutables i perdurables, per la qual cosa la possibilitat de modificar-los o transformar-los no apareix en l'horitzó immediat o mediat.

La naturalització dels processos socials subsumeix l'aprehensió de l'essència de la realitat al seu aspecte fenomènic, és a dir, es tracta d'una aproximació a la realitat en la seva immediatesa i superficialitat, desconsiderant les determinacions socials i històriques. Les situacions són apreheses com a realitat natural, producte de l'atzar o la gràcia divina. En conseqüència, es nega l'element transformador de l'ésser social sobre la realitat, perquè la teleologia s'escindeix de la seva pràctica quotidiana i se situa en un ens transcendent.

La conseqüència de l'aprehensió fenomènica de la realitat se situa en l'acceptació de la reificació de les relacions socials, invisibilitzant la praxi de les persones en el fer quotidià i, en estreta relació, la reconstrucció fragmentada de la realitat en parcialitats escindides les unes de les altres. La positivitat pròpia de la naturalització dels processos socials sustenta la seva visió del món en un tot orgànic i harmònic, on la negació de les determinacions sociohistòriques té com a contrapartida la moralització i psicologització de les expressions de la qüestió social (Netto, 2002; Barroco, 2004). Així mateix, l'èmfasi del caràcter privat en l'explicació de la processualitat social estén l'horitzó a relacions socials com la família o la comunitat, situant les responsabilitats per la presència de situacions problemàtiques en els seus mateixos integrants (Mallardi, 2013). Així, mitjançant una articulació complexa de prejudicis, tradicions i valors que neguen la contradicció i el quotidià com a resultat de l'acció de les persones, la naturalització necessàriament tendeix a la responsabilització o culpabilització dels subjectes involucrats en les situacions problemàtiques.

En contrapartida, la problematització està orientada a percebre la realitat com un procés en transformació permanent, explicant el present a partir de pràctiques i accions d'éssers socials en el passat mediat i immediat. Problematitzar una situació implica, per part de les persones afectades, identificar els trets que fan que aquestes situacions no s'expliquin per desavantatges o infortunis propis, sinó per tendències sociohistòriques que convergeixen en el seu quotidià.

La problematització de les situacions problemàtiques ha de superar necessàriament la reificació que imposa la sociabilitat capitalista, aprehendre el quotidià com a resultat de la praxi social i captar aquestes situacions com l'expressió d'una essència que troba en la lògica capitalista el seu tret distintiu: la desigualtat producte de la contradicció entre capital i treball i la subsunció a aquesta de diferents formes d'opressió, preexistents o no, que interpel·len la reproducció quotidiana dels subjectes, siguin individuals o col·lectius.

Ara bé, feta aquesta distinció analítica, resulta pertinent, per concloure el text, esmentar les possibles implicacions que la negació de la tensió entre els aspectes objectius i subjectius pot tenir en els processos d'intervenció professional.⁶ En aquests sentit, es destaca que la conside-

6 Aquests plantejaments són hereus de les aportacions d'Allardt (1996), que, des d'una

ració aïllada d'un dels aspectes en el procés d'aproximació de la realitat pot repercutir, en cas de la presència de visions naturalitzades de les situacions problemàtiques per part dels subjectes involucrats, en pràctiques autoritàries o conservadores.

L'aprehensió aïllada dels aspectes objectius, i no consideració de les visions que les persones tinguin d'aquesta situació, pot portar a voler imposar solucions o pràctiques que no es troben en el seu horitzó quotidià, és a dir, a desenvolupar una pràctica autoritària que imposi accions o decisions sobre la base de posicions alienes o estranyes. Per part seva, considerar els aspectes subjectius pot portar a pràctiques conservadores perquè, producte de la naturalització, és possible que les persones no demanin o sol·licitin cap mena d'intervenció que tendeixi a modificar el que ja existeix. Es produeix així una conservació i continuïtat del mateix, de les situacions d'injustícia que interpel·len i dificulten el desenvolupament quotidià de les persones. Per això, les intervencions no poden basar-se només en les demandes que les persones fan o en les anomenades "necessitats sentides", perquè es reforçaria, per omissió, la continuïtat d'aquelles situacions no problematitzades o sentides.

En tots dos casos la realitat imposa intervencions que tendeixin a generar instàncies de problematització, d'interpel·lació crítica del quotidià, on el caràcter socioeducatiu o pedagògic de l'exercici professional adquireix preeminència en el procés d'intervenció.

Val dir, per acabar, que recuperar la pràctica socioeducativa o pedagògica en aquest marc de discussions no remet a una postura que procura imposar o transmetre una visió particular sobre la situació problemàtica, sinó a generar instàncies dialògiques de problematització orientades al desenvolupament d'un pensament crític, capaç d'interpel·lar les tradicions, costums i visions arrelades en el pensament quotidià i que es constitueixen en el fonament per a la presa de decisions.⁷

Reflexions finals

El desenvolupament analític precedent s'inscriu en un procés permanent de reflexió sobre les tendències i particularitats que assumeix la pràctica professional del Treball Social en la societat contemporània. Com a procés reflexiu, s'ha procurat abstenir-se d'aquelles determinacions i medicacions que es troben presents en les diferents situacions problemàtiques que motiven la intervenció professional. En aquest sentit, l'article procura aportar a la reflexió general de les situacions problemàtiques, donant inputs per a l'aprehensió de les seves peculiaritats, no avançant en l'anàlisi concreta de situacions específiques.

---

altra perspectiva analítica, da inputs per a l'aprehensió de la tensió objectivitat-subjectivitat en els processos d'anàlisi de la realitat.

7 Aquesta qüestió l'ha treballada Mallardi (2011). El caràcter socioeducatiu de la pràctica professional en el Treball Social l'aborden Oliva (1999), Iamamoto (1997), Abreu (1996).

La preocupació per generar elements analítics que transcendeixin les lògiques situacionals, és a dir les situacions concretes i històricament i socialment delimitades, no es basa en la negació de l'empremta professional en l'atenció de situacions concretes en la vida quotidiana de les persones, sinó tot el contrari. Es tracta de procurar captar-ne l'essència i els traços generals, precisar les seves particularitats i sintetitzar els elements analítics fonamentals per a l'aproximació a les diferents situacions problemàtiques amb les quals es treballa. És en la pràctica professional, en diàleg permanent amb els coneixements teòrics i situacionals vinculats a cada espai ocupacional, que aquests traços generals poden guanyar concreció.

El diàleg amb la pràctica professional se situa, llavors, en la recuperació de les lògiques que assumeix el quotidià llavors i, particularment, el procés de coneixement de la vida quotidiana de la població usuària i, des d'aquesta recuperació, socialitzar discussions que puguin donar inputs per a la problematització de les successives aproximacions a la realitat. No es tracta, llavors, de brindar conceptes o eines prescriptives per a la pràctica professional, perquè es tractaria d'una racionalitat contradictòria als fonaments teorícometodològics assumits en el treball.

En aquest marc, adquireix significat la necessitat d'aprehendre la complexitat de les situacions problemàtiques en la intervenció professional, fent especial èmfasi en la tensió existent entre els seus aspectes objectius i subjectius. És per aquesta tensió que és necessari aprofundir els recursos teòrics que ens permetin problematitzar la realitat i evitar caure en lògiques pragmàtiques i prescriptives.

Les tensions subjecte/objecte, subjectivitat/objectivitat, naturalització/problematització són elements que es troben presents en la realitat on intervé quotidianament el Treball Social, per la qual cosa enunciar-les, discutir-les i problematitzar-les és una necessitat permanent en la cerca d'una pràctica professional capaç de transcendir demandes immediates i superficials. És mitjançant el desenvolupament de discussions sobre els fonaments de la realitat i de la pràctica professional que el Treball Social podrà fer front al complex escenari que tenim al davant i aconseguir així el desenvolupament d'una intervenció professional reflexiva, crítica i fundada.

Referències bibliogràfiques

- Abreu, M. (1996). A questão pedagógica e a hegemonia das classes subalternas: aportes da análise gramsciana. *Revista Serviço Social & Sociedade*, 51, 61-74.
- Allardt, E. (1996). Tener, amar, ser: una alternativa al modelo sueco de investigación sobre el bienestar. En M. Nussbaum i A. Sen, *La calidad de vida* (p. 126-134). Mèxic: FCE.
- Bajtín, M. (1997). *Estética de la creación verbal*. Buenos Aires: Siglo XXI.
- Barroco, M. L. (2004). *Ética y Servicio Social: Fundamentos Ontológicos*. Sao Paulo: Cortez Editora.
- Forti, V. i Guerra, Y. (2011) *Serviço social: temas, textos e contextos*. Brasil: Lumen Juris Editora.
- Guerra, Y. (2015). *Trabajo Social: fundamentos y contemporaneidad*. La Plata: CATSPBA.
- Heller, A. (1977). *Sociología de la vida cotidiana*. Barcelona: Península.
- Iamamoto, M. (1997). *Servicio Social y División del Trabajo*. Sao Paulo: Cortez Editora.
- Iamamoto, M. (2000). La metodología en el Servicio Social: lineamientos para el debate. En C. Montaña i E. Borgianni (coord.), *Metodología y Servicio Social, hoy en debate* (p. 93-104). Sao Paulo: Cortez Editora.
- Infranca, A. (2005). *Trabajo, individuo e historia. El concepto de trabajo en Lukács*. Buenos Aires: Herramienta Ediciones.
- Infranca, A. (2007). Fenomenología y ontología en el marxismo de Lukács. De la Ontología del ser social a Historia y conciencia de clase. En A. Infranca y M. Vedda (comp.), *György Lukács, Ética, estética y ontología* (p. 153-167). Buenos Aires: Colihue Universidad.
- Kosik, K. (1984). *Dialéctica de lo concreto*. Mèxic: Grijalbo.
- Lessa, S. (2002). *Mundo dos homens. Trabalho e ser social*. Sao Paulo: Boitempo Editorial.
- Lima, L. i Rodríguez, R. (2000). Desmistificación del "metodologismo" y práctica científica. En E. Borgianni i C. Montaña. *Metodología en servicio social. Hoy en debate* (p. 35-50). Sao Paulo: Cortez Editora.
- Lukács, G. (1979). *Estética*. Barcelona: Grijabo.
- Lukács, G. (2004). *Ontología del ser social: el trabajo*. Buenos Aires: Herramienta Ediciones.

- Mallardi, M. (2011). Conocimiento Situacional y práctica del Trabajo Social. Aportes desde la planificación situacional. En A. A. Oliva i M. W. Mallardi (comps.), *Aportes tácticos operativos a los procesos de intervención en Trabajo Social*. Tandil: UNCPBA.
- Mallardi, M. (2013). Cuestión Social e individuo: Aproximación a las tendencias contemporáneas de intervención sobre los problemas sociales. *Revista Escenarios*, 19, 41-47.
- Marx, C. (2009). *El capital*. Buenos Aires: Siglo XXI.
- Matus, C. (1980). *Planificación de Situaciones*. Mèxic: FCE.
- Montaño, C. (1997). *La Naturaleza del Servicio Social. Un ensayo sobre su génesis, su especificidad y su reproducción*. Sao Paulo: Cortez Editora.
- Montaño, C. (2000). El debate metodológico de los '80/'90. El enfoque ontológico versus el abordaje epistemológico. En E. Borgianni i C. Montaño. *Metodología en servicio social. Hoy en debate* (p. 9-32). Sao Paulo: Cortez Editora.
- Netto, J. P. (1981). *Capitalismo e Reificação*. Sao Paulo: Livraria Editora Ciências Humanas.
- Netto, J. P. (2002). *Capitalismo monopolista y servicio social*. Sao Paulo: Cortez Editora.
- Netto, J. P. (2015). Razón, ontología y praxis. En B. Z. Cañizares, S. D. Gianna i M. W. Mallardi (coords.), *Trabajo, ontología y ciencia. Aportes necesarios en la batalla de ideas contemporáneas* (p. 51-75). La Plata: Dynamis.
- Oliva, A. (1999). *Elementos para el análisis de las contradicciones en la práctica profesional de los trabajadores sociales*. Tandil: GIYAS.
- Sánchez Vázquez, A. (1980). *Filosofía de la praxis*. Mèxic: Grijalbo.
- Tertulian, N. (2007). El pensamiento del último Lukács. En A. Infranca i M. Vedda, *György Lukács, ética, estética y ontología* (p. 103-126). Buenos Aires: Ediciones Colihue.
- Tonet, I. (2015). La crisis de las ciencias sociales. En B. Z. Cañizares, S. D. Gianna i M. W. Mallardi (comps.) *Trabajo, ontología y ciencia. Aportes necesarios en la batalla de ideas contemporáneas* (p. 77-94). La Plata: Dynamis.
- Voloshinov, V. N. (2009). *El marxismo y la filosofía del lenguaje*. Buenos Aires: Ediciones Godot.